

előadások és hivatásos bábszínházak produkciói alkotják majd. Hogy mindebből milyen összkép rajzolódik ki a magyarországi gyerekszínházokról, erre érdemes lesz később visszatérni.

Dramatikus játékok és drámás eszközök használata filmek és színházi előadások feldolgozásában

Vatai Éva

A pedagógiában a tanítási dráma és a dramatikus eszközök használata ma már nem vitatott. A dolgok megértésének szolgálatába lehet állítani őket, biztosítva ezzel az érzelmek művészi szinten történő exteriorizálását. A fiatalok színházzal, filmmel való kapcsolatának alakulásában is fontos szerepet játszhatnak, mert:

- elősegíthetik a megértést és a témába való előzetes érzelmi bevonódást (*felkészítés az élményre*),
- a látott darab vagy film bizonyos motívumainak felidézésével ellenőrzik a megértést, hozzásegítenek a dolgok továbbgondolásához, elmélyítéséhez, illetve megfogalmazásához (*élményfeldolgozás*).

Az itt közreadott első két foglalkozásterv (I. és II.) a pécsi Leőwey Gimnázium magyar-francia két tanítási nyelvű tagozata számára készült, ahol emelt óraszámú tanítók drámát (három éven át évi 36 órában) a második részben (III. és IV.) a hátrányos helyzetű tanulók AJTP-programjának előkészítő osztályában (egy éven át 72 drámaóra) lejátszott foglalkozásterveket rögzítettem. Az első két terv színházi és drámás múlttal rendelkező fiatalok számára készült, míg a második kettő közvetlenebb módon törekszik a verbális megnyilatkozásra.

I.

Jean Cocteau: La voix humaine

Emberi hang, Búcsú. Fordította: Rónay György

Cél: Színházi előadásra való felkészítés.

Résztvevők: 14-16 éves, drámában jártas diákok.

Helyszín: Drámajátékhoz berendezett osztályterem.

Kellékek: Telefonkészülék, néhány ruhadarab, személyes tárgy.

Időtartam: 60 perc

Téma: Szerelem, szakítás, emberi játszmák.

A(z) egyszereplős, egyfelvonásos) darab tartalma: Egy telefonbeszélgetés fültanúi vagyunk, amelyben egy szerelmi kapcsolat története elevenedik meg. A telefonvonal másik végén beszélő személyt valójában nem láthatjuk, nem hallhatjuk, mégis mozgató eleme a darabnak.²⁰

Zenehallgatás

Karády Katalin: Hamvadó cigarettavég vagy Vakvágány: Egy másik férfival.

Ezt követően **irányított beszélgetés** az 1930-as évekről, dédnagymamánk koráról, a technikai fejlettség (telefon, gramofon stb.) és az emberi kapcsolatok szociális vetületének felidézésével.

1. Kellékhasználat

Egy összetett fénykép a párról (a nő és a férfi képe egymástól elszakítva, a férfit ábrázoló rész kis darabokban), egy pár férfikesztyű, Paul Géraldy *Te és én* című verseskötete kinyitva, néhány bejelölt idézettel, néhány 20-as évekbeli tárgy.

2. Telefonbeszélgetés (egy beépített szereplő olvassa)²¹

²⁰ A foglalkozás Varga Kata színésznő 2003. december 3-i budapesti (Országos Idegen Nyelvű Könyvtár kiállítóterme) és a december 4-i pécsi (Dominikánus Ház) előadására való felkészítés.

²¹ A szöveget a darab mondatainak összevágásával állítottam össze.

– Halló, halló! Ha szétkapcsolnak minket, azonnal hívj vissza!... Természetesen... halló... Nem, itt vagyok... A táska? A te leveleid és az enyéme. Küldhetsz érte, amikor csak tetszik... Egy kicsit nehéz. Értem. Ó, kedvesem, ne mentegetőzz, ez természetes, nem, én vagyok hülye... Kedves vagy. Elhatároztam, hogy erős leszek... Ne csodálj, nem kell!... Te csak ne vádold magad, az én hibám! Öt év felhőtlen boldogság – ezt kaptam tőled.

A kesztyűd? Várj, megnézem. (Visszatér a kesztyűvel, szenvedélyesen arcához szorítja)

Nem nincs sehol, pedig mindenütt kerestem. Majd elküldöm, ha mégis megtalálnám...

Nem, nem, én tényleg készültem rá... valamelyik nap a varrónőnél láttam a fotóját, egy újság épp azon az oldalon volt kinyitva. Meg voltak más jelek is. Volt időm hozzászokni. Nem, ne tedd le, a telefon még összekapcsol bennünket... ha leteszed, csak az üresség marad... a sötét...

3. Megbeszélés

Mire utalnak, miről szólnak a fentiek (vagyis az 1. és a 2. pontban látottak, illetve hallottak)? Mit tudunk meg a szereplők kapcsolatáról?

4. **Narráció**, melyből az alábbi részleteket tudjuk meg a kapcsolatáról:

- egy utazás alkalmával ismerték meg egymást
- öt évig tartott
- a férfi jogász, a nőnek nincs foglalkozása, mióta együtt él a férfival, csak ő létezik számára
- nincs gyerekük, csak egy közös kutyájuk
- a beszélgetés idején már köztudott volt, hogy a férfi hamarosan házasságot köt egy másik nővel
- a szakítás már többször közel volt, de a nő nem akart tudomást venni róla

5. „Öt év felhőtlen boldogság – ezt kaptam tőled.”

Milyen érzelmek férhettek bele egy – a nő által „felhőtlenül boldognak” minősített – ötévnyi kapcsolatba?

Páros szoborjáték: Egy ember áll középen semleges pózban, egy másik odamegy hozzá, mozgásimprovizációval „helyzetbe hozza”: gesztusával, érintésével egy olyan helyzetet ajánl, amely valamilyen érzelmi állapotban mutatja be a párosukat. Ha kész a szobor, az első kilép, a második semleges pózba áll, a harmadik helyzetbe hozza és így tovább. A játék ereje az érintésben rejlik.

6. Írásbeli feladat: részletek a nő naplójából

A szövegek őszinte, odaadó szerelméről tanúskodnak, s a férfi értékeiről szólnak. Ezeket olvassuk fel hangosan!

7. „Meg voltak más jelek is. Volt időm hozzászokni.”

Rövid improvizációk párosban: A beszélgetések alatt egy apró hazugságra derülne fény, de egyiküknek sem érdeke, hogy a dolog kitudódjon. A beszélgetéseket nem szükséges megmutatni a többieknek.

8. Megbeszélés

Mi kényszeríthet egy korabeli nőt arra, hogy hazugságokkal fedje el a valóságot, s tovább ragaszkodjon az őszinteség szempontjából kétes kapcsolathoz?

9. Narráció + fórum-színház

A férfi elhatározta, hogy véget vet a kapcsolatnak, mert tarthatatlanná vált a helyzete. Két hónapja megismerkedett egy nővel, akibe szerelmes lett, s akit feleségül kíván venni.

Hogy képzeled ennek a beszélgetésnek a helyszínét, körülményeit, lefolyását?

Fórum-színház, rendezői instrukciókkal.

10. Megbeszélés

„Nem, ne tedd le, a telefon még összekapcsol bennünket, ha leteszed, csak az üresség marad... a sötét...”

Mire utal ez a mondat? (belenyugvás, fenyegetés stb.) Milyen az élet a szakítás után?

11. Tárgyalás

A tanár a nő szerepében – szemben, egy asztalkán gyógyszeres doboz, tele nyugtatókkal. Bevegye-e a gyógyszerrel öngyilkossági szándékkal? Pro és kontra érveket gyűjtenek a játszóknak. A tanulók részéről az azonosulás itt nem cél, sőt, hátrány: a dráma megadja a résztvevőknek azt a lehetőséget, hogy hűvösen gondolkodjanak egy olyan helyzet kapcsán, amelyben a benne lévő éppen ezt nem tudja megtenni.

II.

Giraudoux: Elektra

irodalmi mű befogadására felkészítő dramatikus játék

Résztvevők: 18-20 – drámajátékban jártas – fiatal.

Előzetes ismeretek: A görög mitológia e témát érintő történetei.

Cél: A Giraudoux-féle értelmezés megértésének előkészítésére szembesíteni egymással két olyan „mellék-szereplőt”, akik Elektra vasakarátának eszközei.²²

Fókusz: Hogy cselekednénk, ha döntésünket a saját akaratumk szerint hozhatnánk meg?

1. Megbeszélés

Ki volt Oresztész, s milyen sorsot szántak neki az istenek?

A témakörben született számos dráma közül (pl. Szophoklész: *Elektra*, O'Neill: *Amerikai Elektra*, Sartre: *A legyek*, Giraudoux: *Elektra*) mindegyik másképp dolgozza fel Oresztész visszatértét, Oresztész és anyja viszonyát.²³

- Szophoklész darabjában Oresztész kész bosszútervvel érkezik Argosz kapuihoz, először saját anyjával végez, s csak később a hazatérő Aigiszthossal.
- O'Neill anyaimádó „Oresztésze” rossz érzésekkel, de gyilkosságot nem gyanítva tér haza apja halálhírére.
- Sartre főhőse nem bosszúállás szándékával jön a legyekkel borított városba, viszont a körülmények úgy alakulnak, hogy végrehajtja az istenek által előírt bosszút.
- Giraudoux öröme született Oresztésze mit sem tud a múlt démonairól: ő csak gyermekkorra helyszínére, „délibáb-anyjához” és testvéréhez akar visszatérni.

A drámajátékban nem az lesz a feladatunk, hogy komparatív irodalmi elemzést végezzünk, hanem hogy a bosszú beteljesedése előtt – Elektra távollétében – szembesítsük egymással a fiút és anyját. Ezek a kérdések viszont a játékosok előzetes ismeretei alapján felmerülhetnek.

2. Narráció

A játékunkban szereplő Oresztész 18 éves, 5 éves kora óta városától távol nevelkedik, de királyi családjával – anyjával és Elektrával levelezés útján mindig kapcsolatban volt. Szerény, de szükségleteire elegendő járadékot biztosítanak neki, s hazatérének feltétele, hogy befejezze tanulmányait, s betöltse 20. évét.

Természetesen tud apja haláláról, ezt anyja utólag megírta neki: levele szerint Agamemnon véletlenül belecsúszott a palota medencéjébe, s megfulladt. Ennek már 7 éve.

A levelet el lehet készíteni a 2. felvonás 9. jelenete alapján, Klütaimnésztra változatát leírva.

Az életerős, vidám fiatalember a korabeli görög ifjak életét éli.

3. Kiscsoportos jelenetek Oresztész hétköznapijairól

Hogy telnek napjai? Milyen életet él? Hogyan éli a tanulásra ítélt királyi sarj hétköznapijait?

4. Egyeztetés

Mit tudunk Oresztésről? Milyen helyszíneken fordul meg? Kikkel osztja meg gondolatait? Van-e bizalmasa?

5. Kiscsoportos munka: Oresztész álma

Indulása előtt az istenek álmot bocsátanak Oresztészre, amelyben gyermekkori önmagát látja anyja és egyéb családtagjai társaságában. (Tabló, kellékhazsnálat stb.)

6. Megbeszélés

Álmában hogyan jelent meg anyja, s milyen érzelmeket tápláltak egymás iránt? (Ne feledjük, hogy 13 éve nem volt otthon, s nem látta szeretteit!)

²² Köszönet Szalay Timeának hosszas filozófiai vitáinkért bűnről és erkölcsről.

²³ Ajánlott irodalom: Az örök Elektra, Magyar Helikon 1966.

7. Narráció

Az álmok hatására úgy dönt, hogy a megengedettnél előbb hazaindul.

Ha az előzőekben teremtettek mellé bizalmast (*barát, tanító stb.*), őt is magával viheti.

8. Előkészítés az otthoni helyzetre: kiscsoportos munkában

Az egyedül érkező Oresztész a városhoz közeledvén figyelmeztető jeleket kap, amelyek a múlt titkaira, a rá leselkedő veszélyekre utalnak. Játsszunk el ezek közül néhányat! (*Mimes játék, jelenet, hangaláfestés, kellékhasználat stb.*)

9. Narráció

Hazatérte előtt egy jóshelyhez siet, ahol megerősítést nyerhetnek félelmei, illetve eloszlatják kételyeit.

10. Forró szék

A tanár a jós szerepében válaszol, minden diák Oresztész szerepében tehet fel kérdéseket a múltat és a jövőt illetően. A jós feltétlenül megerősíti abban, hogy csak ő állhat bosszút az anyja által elkövetett bűnökért, viszont a bosszúval ő maga is szörnyű jogtiprást követ el, hiszen anyját öli meg. A jós (a II. felvonás 9. jelenete alapján) sejteti Agamemnon halálának valóságos körülményeit.

De képes-e Oresztész a bosszúra?

11. „Gnóthi szeuton – Ismerd meg önmagadat!”

Oresztész önarcképe: Minden játész mondhat ilyen típusú mondatot Oresztész nevében: *Ilyen vagyok, mert... Erre vagyok képes, mert... Ezt soha nem tudnám megtenni, mert...*

12. Narráció

Oresztész tudja, hogy a sors elől nincs menekvés, hazamegy hát. Álruhában belopódzik a királyi palotába, hogy még egyszer anyjával beszélhessen. Sikerül kieszközölnie, hogy a királyné fogadja. Felfedi magát, s anyja mentségeit akarja hallani.

13. Fórum-színház

Hogyan történt a találkozás? Rendezzük meg a jelenetet!

14. Belső hangok

Mindannyian Oresztész ügyének képviselői lehetünk egy képzeletbeli döntőbírótság előtt. A játékot az érvek fogytával állítjuk le. A tanár feladata annak megoldása, hogy (a 2. felvonás 8. jelenetéből) elhangozzanak Klütaimnésztra (monológjának) érvei is.

III.

Sopsits Árpád: Torzók

drámaóra filmélmény feldolgozására

Közös filmnézés

Ezután arra kértem a játészokat, válaszoljanak pár mondatban a következő kérdésre: *Hogyan képzeled el a hős életét a film záró pillanatától számított 20 év múlva, vagyis az 1980-as években (feltétel: Áron életben van!)?*

Téma: Az intézetben élő gyerek szembesül a felnőttek agresszív világával.

Fókusz: Hosszú- és rövidtávon milyen válaszai lehetnek erre a világra, milyen eszközei vannak a túlélésre?

Cél: Az agresszivitás csapdájának megértetése.

Résztvevők: 14-16 éves diákok.

Helyszín: Drámajátékhoz berendezett osztályterem.

Időtartam: 60 perc.

1. Megbeszélés

- A film tartalmának felidézése, különös tekintettel az Áront ért sérelmekre (*verések, megalázó büntetések*).

- A testi és lelki fenytéssel kapcsolatban milyen pedagógiai elvek ttköztek a filmben, s hogy fogalmazódtak meg? (*A verés soha nem öncélú, mindig van „filozófiája”, miértje...*)

2. Levélrészletek

Gondoljatok a záró képre, mikor Áront viszi a vonat a másik intézetbe! Gondolatban sorsát összegző levelet ír. Írjátok meg kiscsoportokban ezeket a levélrészleteket, sommásan felelevenítve Áron eddig szerzett élettapasztalatait! A levél ne az együtt látott történések leírása legyen, hanem az azokból leszűrt tanulság, tapasztalat megfogalmazása!

3. Narráció

A film befejezéséből kiderül, hogy Áront büntetésből szigorúbb intézetbe viszik. Ebben az intézetben még kegyetlenebb fenytéseket alkalmaznak a renitens fiatalokkal szemben. A büntetések a falakon belül maradnak, semmiféle külső segítség nem jöhet!

4. Kiscsoportos munka

Ábrázoljatok egy olyan helyzetet az intézetben, amely során az egyik tanár megalázza vagy megfenyíti valamelyik gyereket! Legyen szereplője a jeleneteknek Áron is, aki az említett tapasztalatokat is fel tudja használni. (*A testi fenytés ábrázolására indirekt megoldást válassz!*)

5. Visszajátszás, gondolatkövetés, szerepcsere

Ahol lehet, visszajátsszuk egy-egy jelenet részeit, kimerevítjük a képet, s meghallgatjuk a gondolatokat is. Alkalmazhatunk szerepcserét is.

6. Megbeszélés

- Milyen hatást vált ki egy gyerekben a folyamatos agresszió?
- Idézzük fel, mit írtatok Áron jövőjével kapcsolatban?

7. Kiscsoportos munka

Visszatekintés: Mutassatok egy-egy jelenetet Áron 32-34 éves korából, amelyben felszínre kerül az intézetben eltöltött évek egy-egy emlékezetes pillanata, tapasztalata! (*A tevékenységhez a csoportok szabadon választhatnak konvenciót.*)

8. Megbeszélés

Hogyan éli meg Áron ezeket a helyzeteket sok év után? Hogyan képes elviselni? Talált-e túlélési stratégiákat gyermekkorának agresszióival szemben?

IV.

Holt Költők Társasága

drámaóra filmélmény feldolgozására

Résztvevők: 14-16 éves gimnazisták.

Téma: A tanár és a diák helyzete a „rendszerben”.

Fókusz: Hol van az a pont, ahol már nem lehet kompromisszumokat kötni?

Előzetes ismeretek: Az előző két tanórán a filmet néztük meg, megbeszélésre, reflektálásra nem jutott idő.

Időtartam: 60 perc.

Hely: Drámaórához átalakított osztályterem.

1. Megbeszélés a film alapján

Mire tanította a fiatalokat Mr. Keating?

- *Szívd ki az élet velejét! Carpe diem!*
- *Ne higgy el mindent, önállóan gondolkozz!*
- *Kövesd a magad útját, ne igazodj feltétlenül a környezetedhez, tartsd meg önállóságodat a tömegben!*
- *Légy kreatív, minden ember képes létrehozni valamit!*

Voltak-e konfliktusai Keatingnek a diákokkal, tanártársaival, illetve a vezetőséggel?

2. Narráció

Tételezzük fel, hogy Mr. Keating az iskolában maradhatott, mert olyan szerződése volt, aminek felbontása jogi bonyodalmakkal járt volna, s nagyon előnytelen lett volna mindkét fél számára! De az öngyilkos fiú esete után egy hónappal vezetőségi gyűlésre hívják, ahol „joga és lehetősége van megvédeni pedagógiai elveit”, válaszolni a kérdésekre.

3. Egész csoportos improvizáció, ahol Keatinget három-négy diák is játszhatja

A vezetőségi ülés **szimulációja** következik, ahol jelen vannak:

- igazgató (*szerepét a tanár játssza*)
- két igazgatóhelyettes
- tanárok
- néhány szülő
- az iskola fő szponzorai
- jeles régi diákok

Az ülés végén sommásan hangozzanak el a tanácsok: Mit nem szabad Keatingnek tennie? Mit kell másképp csinálnia? Mi az, amitől mindenképp tartózkodjon?

4. Narráció

A megbeszélésen elhangzottak szerint – az esetleges év végi elbocsátást kilátásba helyezve – Mr. Keatingnek ad még egy esélyt a vezetőség. (Ne felejtjük el, hogy Keating fő támogatói régi tanárai, akik jelenleg az iskola vezetői, azt se, hogy félév van, és mindenképpen jó lenne a tanévet befejezni!)

Egy hónappal később egy reggel a diákok a fenti ablakból meglátják, hogy Keating bőröndjével együtt távozik az iskolából.

5. Kiscsoportos jelenet: Mutassunk be olyan konfliktushelyzetet Keating és

- a tanártársai,
- a szülők,
- a tanítványai között,

amelynek az lehet a vége, hogy a tanár végül is önként elhagyja az iskolát!

6. Visszatekintés²⁴

Hogy képzeled el a 40 éves Keating életét, szakmai pályafutását (*pl. interjú Keatinggel egy szakmai lapban, tévériport*)?

„Drámapedagógia-történet”

Trencsényi László rovata

Már a régi görögök is...

Kallós Ede, a XX. századelő jeles művelődéstörténész-szakírója az ókori Hellásról írt könyvében – egykori források alapján, de „mai” szavakkal, kifejezésekkel – egy képzeletbeli görög gyerek, bizonyos Utisz életútját követi-rekonstruálja születésétől haláláig.

Utisz iskoláskorából származik a következő részlet:

„Időnként – röviddel valamely nagyobb ünnep előtt – megjelent az iskolában egy-egy nagyúr. A fiúknak, amikor megkérdezték, hogy kicsoda ez a bácsi, kit oly nagy hajlongással fogad a tanító úr (a grammatisztész bácsi), azt mondták, hogy ez khorégosz, vagyis az, aki a közelgő ünnep alkalmával szereplő ének- és tánckar főszerelését magára vállalta. Ez a feladat igen nagy kötelességgel járt. Most azért jött ez az úr az iskolába, hogy kiválassza azokat a fiúkat, akik alkalmasak a karban való részvételre, s hogy azután megtudván az illetőtől szüleiknek címét, ezekkel érintkezésbe lépjen, s egy kis napidijért felfogadja a fiúkat énekesnek, táncosnak. Nagyszerű mulatság lehetett a kisfiúk számára a színpadon, fényes ruhában táncolni, énekelni!”

²⁴ Köszönet Horváth Évának, aki türelemmel és szigorral segít hozzá, hogy a dolgok formát nyerjenek! (V. É.)